

نقدی بر تولید بی‌مسئولیت؛ با نگاهی به تولید توسعه مدار

غلامعلی رموی کارشناس اقتصاد

در روز جهانی تولید، معمولاً سخن از کارخانه‌ها، رشد اقتصادی و اشتغال است، نه از کوه‌های زباله‌ای که نتیجه همین تولید هستند. در ایران، چرخه تولید اغلب در کارخانه تمام می‌شود و اکثر تولیدکنندگان به سرنوشت محصول خود در سطل زباله نمی‌اندیشند. اما در جهان توسعه‌یافته، قانون «امتداد مسئولیت تولیدکننده» (EPR) این مسئولیت را تا انتهای عمر محصول ادامه می‌دهد. در این مدل، هزینه‌های پسماند میان تولیدکننده و مصرف‌کننده تقسیم می‌شود و هر دو در بازیافت و بازچرخانی نقش دارند (OECD، ۲۰۲۱). در ایران اما، نبود چنین نظامی سبب شده است تا سود تولید، خصوصی و زبان آن، عمومی شود.

کشورهای توسعه‌یافته نشان داده‌اند که بین رشد صنعتی و مسئولیت زیست‌محیطی تضادی وجود ندارد. آلمان با اجرای نظام Green Dot در دهه ۹۰ میلادی، تولیدکنندگان را موظف کرد، هزینه جمع‌آوری و بازیافت بسته‌بندی‌ها را بپردازند. در نتیجه، نرخ بازیافت از کمتر از ۳۰ درصد به بیش از ۶۵ درصد افزایش یافت (European Environment Agency، ۲۰۲۰).

اما شاید جذاب‌ترین نمونه، تجربه سوئد باشد؛ کشوری که مفهوم مسئولیت را از قانون به فرهنگ عمومی تبدیل کرده است. در این کشور، نظامی با عنوان «پنت» (Pant System) برای بطری‌ها و قوطی‌های نوشیدنی اجرا می‌شود. هرگاه مصرف‌کننده نوشابه یا آب‌معدنی می‌خرد، مبلغی اندک، اما غیرقابل چشم‌پوشی (حدود یک تا ۲ کرون سوئدی) به‌عنوان ودیعه یا ضمانت بازگشت می‌پردازد. وقتی بطری را پس از مصرف به دستگاه بازگرداند، همان مبلغ به‌صورت نقدی یا اعتباری به او بازمی‌گردد. این دستگاه‌ها در فروشگاه‌ها، سوپرمارکت‌ها و ایستگاه‌های بازیافت نصب شده‌اند و سالانه بیش از ۲ میلیارد بطری و قوطی از این مسیر جمع‌آوری می‌شود (Swedish EPA، ۲۰۲۳).

این نظام، که از دهه ۱۹۸۰ آغاز شده، ۳ اثر مهم داشته است:

- تغییر رفتار مصرف‌کننده؛ بازگرداندن بطری به بخشی از عادت روزمره مردم تبدیل شده است.
- تشویق تولیدکننده به طراحی قابل‌بازیافت؛ زیرا بطری‌های با جنس ساده‌تر و قابل‌تفکیک، ارزان‌تر بازیافت می‌شوند.
- صرفه‌جویی منابع و انرژی؛ حدود ۹۰درصد بطری‌های پلاستیکی سوئد دوباره وارد چرخه تولید می‌شوند، در حالی که این رقم در ایران کمتر از ۱۵درصد است.

در ژاپن نیز، تجربه مشابهی در قالب «هزینه بازیافت از پیش‌پرداخت‌شده» وجود دارد. هنگام خرید لوازم‌خانگی، مصرف‌کننده مبلغی جزئی بابت بازیافت آینده کالا می‌پردازد؛ این هزینه مستقیماً به کارخانه بازمی‌گردد تا در فرایند بازیافت هزینه شود (Ministry of the Environment Japan، ۲۰۲۲). نتیجه آن، کاهش چشمگیر زباله‌های الکترونیک و بازگشت بیش از ۹۰ درصد فلزات و پلاستییک‌ها به چرخه تولید بوده است. کره‌جنوبی، کشور دیگری است که با سیاستی دوطرفه بین تولیدکننده و مصرف‌کننده، چرخه‌ای کارآمد ایجاد کرده است. در این کشور، تولیدکنندگان موظف به استفاده از مواد بازیافتی هستند و مصرف‌کنندگان برای بازگرداندن پسماند امتیاز مالی دریافت می‌کنند. این سیاست باعث افزایش نرخ بازیافت پلاستیک از ۲۵ درصد در سال ۲۰۰۳ به بیش از ۷۵درصد در سال ۲۰۲۰ شده است.

در ایران، قانون مدیریت پسماند (۱۳۸۳) و اصلاحیه آن (۱۳۹۷) به‌ظاهر زمینه اجرای EPR را فراهم کرده، اما در عمل چیزی جز دریافت عوارض نامدین از تولیدکنندگان نیست. نه تولیدکننده در بازیافت نقش دارد و نه مصرف‌کننده انگیزه‌ای برای تفکیک یا بازگرداندن پسماند دارد. به‌گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس (۱۴۰۱)، نبود نهادهای اجرایی مشخص، شفاف نبودن هزینه‌کرد عوارض و تغییر مکرر سیاست‌ها، از مهم‌ترین دلایل شکست این طرح بوده است.

مطالعه دیگری نیز نشان می‌دهد تا زمانی که پسماند «بی‌صاحب» تلقی شود، تولیدکننده تمایلی به طراحی سبز ندارد و مصرف‌کننده انگیزه‌ای برای بازگشت پسماند نخواهد داشت (پسندیده و همکاران، ۱۳۹۹).

نتیجه‌گیری

تجربه کشورهای توسعه‌یافته نشان می‌دهد که مسئولیت زیست‌محیطی نه فقط برعهده کارخانه، بلکه بر دوش هر خرید و هر مصرف است. وقتی تولیدکننده هزینه طراحی پایدار را می‌پردازد و مصرف‌کننده در بازیافت مشارکت می‌کند، چرخه‌ای سالم میان سود و مسئولیت شکل می‌گیرد.

اجرای واقعی EPR در ایران نیازمند ۳ گام کلیدی است:

- الگوبرداری از نظام‌های مانند پنت در سوئد برای بطری‌های پلاستیکی و قوطی‌های آلومینیومی
 - ایجاد نهادهای مستقل مجری (Pros) برای جمع‌آوری و بازگرداندن کالاهای مصرف‌شده
 - آموزش و مشوق‌های مالی برای مصرف‌کنندگان بازگرداندن زباله به بخشی از رفتار روزمره تبدیل شود.
- تا زمانی که تنها تولید می‌کنیم و مسئولیت را به دیگران می‌سپاریم، توسعه ما پایدار نخواهد بود. راه توسعه‌یافته شدن از کارخانه آغاز نمی‌شود؛ از لحظه‌ای شروع می‌شود که تولیدکننده و مصرف‌کننده، هردو در برابر زمین احساس مسئولیت کنند.

رئیس‌جمهور تاکید کرد: حیاتی‌ترین مسئله‌ای که باید به آن توجه داشته باشیم، این است که تعادل و تناسب را بین منابع و مصارف در نظر بگیریم.

به‌گزارش ایسنا، مسعود پزشکیان روز گذشته (یکشنبه ۱۳ مهر) در آیین بهره‌برداری همزمان از طرح‌های وزارت راه‌وشهرسازی، بیان کرد: از همه عزیزی که اینجا هستند، قدردانی کرده و به شما دست مریزاد می‌گویم.

پزشکیان: باید تعادل و تناسب را بین منابع و مصارف در نظر بگیریم

هر توسعه‌ای را باتوجه به آخرین گفت‌وگوهایی که داشتیم، بحث محیط‌زیست آن را در نظر بگیرید. اگر می‌خواهیم چاه را توسعه دهیم، باید قبل آن یک نفر پاسخ دهد که اگر منابع چاه تمام شد، چه کاری قرار است انجام دهیم؟ بنابراین به‌هیچ‌وجه نباید چاه‌های شهری را توسعه داد. چاه‌ها یک سرمایه ۱۰۰میلیون ساله هستند.

وی در ادامه اظهار کرد: به‌همین راحتی نباید آب را از اعماق زمین بیرون آورد. باید در روند افزایش فضاها و توسعه این اصل را در نظر

عراقچی: دیپلماسی هیچ‌وقت به‌پایان نمی‌رسد

می‌کنیم اگر به پیشنهاد ما توجه می‌شد و فرصت برای دیپلماسی به این شکل از بین نمی‌رفت یا محدود نمی‌شد، دستیابی به یک راحل مذاکره‌شده و دیپلماتیک دور از دسترس نبود.

وی ادامه داد: اکنون امکانی وجود دارد، به‌شرط آنکه طرف مقابل با حسن‌نیت وارد مذاکراتی شود که منافع متقابل طرفین را دربرداشته باشد.

عراقچی در ادامه با بیان اینکه تفاوت شرایط امروز با گذشته این است که یک موضوع جدید به آن اضافه شده است؛ اقدامی که در شورای امنیت انجام دادند، تصریح کرد: همان‌طور که پیش‌تر گفتیم، این اقدام هرگونه مذاکره آینده را سخت‌تر و پیچیده‌تر می‌کند و دستیابی به یک راحل توافق‌شده را دشوارتر خواهد ساخت.

عراقچی ادامه داد: وزارت امور خارجه به تلاش‌های خود برای پیشبرد دیپلماسی ادامه خواهد داد. از نظر ما، نقش دیپلماسی هیچ‌گاه قابل حذف یا نادیده گرفتن نیست. ما به تلاش‌های خود ادامه خواهیم داد، اما همان‌طور که گفتیم، باتوجه به تغییر شرایط چه پس از تهدید و حمله نظامی و چه پس از اجرای اسنپک، مذاکرات آینده قطعاً مانند گذشته نخواهد بود.

ابلاغ دستورالعمل پیشگیری و مقابله با قاچاق سوخت

برخی از مهم‌ترین موارد این دستورالعمل به شرح زیر است:

- همه ناوگان جاده‌ای حمل سوخت ظرف ۹ ماه به ردیاب ماهواره‌ای و پلمپ هوشمند مجهز شوند؛ اولویت با استان‌های هرمزگان، کرمان و سیستان و بلوچستان است
- راهاندازی سامانه دیسپچینگ برای همه مخازن و انبارهای نفت
- تجهیز خطوط انتقال سوخت به نیروگاه‌ها به سیستم مترینگ
- تجهیز اسکله‌های بارگیری و تخلیه سوخت به سیستم مترینگ
- شرکت ملی پخش ظرف ۳ ماه از ابلاغ فقط به دیزل‌ژنراتورهای دارای کنتور هوشمند سوخت اختصاص می‌دهد.
- فراجا تا ۳ ماه از ابلاغ، اطلاعات ناوگان گازوئیل‌سوز را به سازمان راهداری بدهد.
- سازمان راهداری تا ۶ ماه از ابلاغ، سامانه جامع پیمایش ناوگان جاده‌ای را راهاندازی و به صورت برخط تخلفات پیمایش را به ستاد مبارزه با قاچاق

روند تصویب CFT در مجمع تشخیص

مجمع تشخیص مصلحت نظام، بیان کرد: مخالفین بحث‌شان این بود که فعلاً مورد هجمه هستیم، چه دلیلی دارد این کار را کنیم؟ اما موافقین، که خود بنده هم موافق بودم می‌گفتم درست است که ما اگر به CFT بپیونددیم مسئله تحریم‌ها حل نمی‌شود، اما برخی از کشورها که مراودات اقتصادی با ما دارند، بارها گفتند کاری به تحریم آمریکا نداریم، اما CFT و FATF جلوی مراوده اقتصادی ما با شما را می‌گیرد. در شرایط تحریمی، حتی یک روز هم فروش نفت ما متوقف نشد، اما هزینه‌های ما بالاتر رفت. به‌عنوان مثال روسیه و چین صراحتاً این موضوع را گفته‌اند. پوتین رسماً گفت این مسئله را حل کنیم. این استدلال موافقین است. ما بحث کردیم، یک شرط هم به مصوبه مجلس اضافه کردیم. هیچ آسنیسی به منافع اقتصادی و امنیتی ما نمی‌زند و بعضی جاها منفعت‌هایی برای کشور دارد.

این وضعیت تشخیص مصلحت نظام خاطرنشان کرد؛ مجمع با رأی نسی CFT را تایید کرد. جلسه مجمع تشخیص مصلحت نظام ۹ مهر به ریاست آیت‌الله املی لاریجانی و با حضور سران قوا، برخی اعضای شورای نگهبان، وزیر امور اقتصادی و دارایی و وزیر امور خارجه برای بررسی لایحه الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون بین‌المللی مقابله با تأمین مالی تروریسم (CFT) برگزار شد. در این جلسه گزارش مصوبات کمیسیون مشترک مجمع درباره ابعاد مختلف کنوانسیون CFT قرائت شد و در نهایت اکثریت اعضا به پیشنهاد پیوستن ایران به کنوانسیون بین‌المللی مقابله با تأمین مالی تروریسم رأی مثبت دادند.

افتتاح ۵۷ هزار واحد مسکن حمایتی

بار دوم، در ۳ خرداد امسال، بیش از ۴۳ هزار واحد مسکن حمایتی در بخش روستایی و شهری به بهره‌برداری رسید و بیش از ۴۲هزار پروژه حمل‌ونقل، بازآفرینی شهری و هوشناسی نیز تکمیل شد. وزیر راه و شهرسازی با بیان اینکه امروز گام سوم دولت در پروژه‌ها، اظهار کرد: در این مرحله، بیش از ۵۷ هزار واحد مسکن حمایتی و پروژه‌هایی در حوزه حمل و نقلی و بازآفرینی شهری در شهرهای جدید و تکمیل خدمات و پروژه‌های هوشناسی افتتاح خواهد شد. وی گفت: بدون تعارف پیگیری‌های شخص رئیس‌جمهور، همدلی و هماهنگی اعضای کابینه و حمایت‌های مجلس باعث شد که پروژه‌ها با تلاش‌های مستمر

ویژه تر از خبر